

بخش چهارم

ابزارهای ارزش‌یابی توصیفی

۷، ۸، ۹ و ۱۰!

دکتر محرم آقازاده

کلیدواژه‌ها: ارزش‌یابی توصیفی، مشاهده، عملکرد، کارنما (پوشه‌ی کار)، پرسش و پاسخ شفاهی.

اشاره

در ادامه‌ی سلسله مطالب ابزارهای ارزش‌یابی توصیفی، در این شماره ابزارهایی معرفی شوند که تا حدود بسیار زیادی معروفند و حتی برخی به اشتباه ارزش‌یابی کیفی را با برخی از آن‌ها مثلاً پوشه‌ی کار یا کارنما مترادف می‌دانند. مشاهده (ابزار هفتم)، عملکرد (ابزار هشتم)، کارنما یا پوشه‌ی کار (ابزار نهم) و پرسش و پاسخ (ابزار دهم)، چهار ابزاری هستند که در این شماره معرفی شده‌اند.

۷. مشاهده
تعریف

فرآیند نظام‌دار مشاهده و ثبت رفتار یادگیری است و به منظور تصمیم‌گیری مبتنی بر برنامه انجام می‌شود. مشاهده در هر زمان و هر مکانی قابل انجام است و نتایج حاصل از آن، برای اثربخش ساختن تدریس صورت می‌گیرد؛ ولی در این میان از آن برای مقاصد دیگری چون برنامه‌ریزی برای افزایش تمرکز، رعایت بهداشت و مواردی از این دست می‌توان استفاده کرد.

هدف

از مشاهده می‌توان به صورت زیر استفاده کرد:

- فراهم آوردن اطلاعات مستمر و نظام‌دار درباره‌ی دانش‌آموزان با در نظر گرفتن قوت‌ها و ضعف‌های او، سبک‌های یادگیری ترجیحی‌اش، علایق ویژه‌ی او، نیازهای یادگیری‌اش؛ مهارت‌ها، نگرش‌ها، رفتارها و

عملکردهای مرتبط با انتظارات.

ویژگی‌ها

- قابل استفاده‌ی روزانه برای ارزیابی دانش‌آموزان پایه‌های گوناگون، در موضوعات متنوع، و در شرایط کاری متفاوت (کار انفرادی، کار هم‌یارانه، کار در گروه‌های کوچک و...).
- نظام‌دار با هدفی روشن و تأکیدات معلوم.
- حاوی چکیده‌ای از عملکرد یادگیرنده است که همیشه و در سریع‌ترین زمان در دسترس است.

- می‌تواند به صورت تصادفی و در زمان‌های گوناگون انجام گیرد.

- در بیشتر موارد نتایج مشاهده، قابل ترکیب و تلفیق با نتایج سایر فنون ارزش‌یابی است.

روش استفاده از مشاهده معلم؛

- مشاهده‌ی دانش‌آموزان در عین و حین پاسخ‌دادن به سؤالات، مطالعه و

تکمیل تکالیف

- گوش‌دادن به دانش‌آموزان در عین و حین صحبت کردن و بحث‌های کلاسی
- مشاهده‌ی رفتارهای غیرکلامی دانش‌آموزان به موقع عدم موفقیت، موفقیت، توجه به درس و...
- جهت‌دهی مشاهده با سؤالاتی نظیر، مقصد مشاهده چیست؟ بهترین ابزار مشاهده کدام است؟ و...
- استنباط از مشاهده یا تفسیر داده‌های حاصل از مشاهده برای اخذ تصمیم و برقراری ارتباط با یادگیرنده.

ملاحظات
مشاهده؛

- با استفاده از چک لیست، سؤالات، طرح از پیش آماده و... هدایت می‌شود.
- ابزار یا ابزارهایی هستند که عموماً برای ثبت داده‌های سخن‌رانی یا ارائه‌ی شفاهی، طراحی، ایفای نقش، نمایش رفتارهای

حرکتی، ساخت و تجزیه و... استفاده می‌شوند.
 ● داده‌های مشاهده‌ای قابل گردآوری از طریق ضبط صوت، ویدئو، عکس، طرح است.
 ● داده‌های مشاهده‌ای قابل تفسیر و دارای زمینه برای سوگیری است.

۸. تکلیف عملکرد تعریف

تکلیف عملکرد، نوعی ارزش‌یابی راهبردی است که در آن دانش‌آموز به‌گونه‌ای خلق می‌کند، تولید می‌کند، انجام داده، یا ارائه می‌دهد که با دنیای واقعی، مسائل یا مشکلات معنی‌دار و اساسی، برخورد کند تا مهارت و یا تخصصی را نشان دهد.

هدف

از تکلیف عملکرد، می‌توان در موارد زیر استفاده کرد:
 ● قادر ساختن یادگیرندگان برای نشان دادن توانایی‌ها، مهارت‌ها، نگرش‌ها و رفتار؛
 ● ارائه‌ی اطلاعات درباره‌ی توانایی یادگیرنده برای سازمان‌دهی، اتصال دانش قبلی و تجربه، اجرا و انتخاب از میان طیف وسیعی از راهبردها، ارائه‌ی یادگیری و تصمیم‌گیری برای تکمیل یک تکلیف؛
 ● ارائه‌ی ابزار کارآمد ارزش‌یابی در مواردی که در آن؛ مهارت را نتوان با استفاده از آزمون‌های کتبی نشان داد؛
 ● استفاده از مهارت‌های پیچیده‌ی تفکر و گسترش دانش، مهارت‌ها و توانایی‌ها؛
 ● کمک به دانش‌آموزان برای برقراری ارتباطات و تعمیم‌هایی که درک آن‌ها را از مفاهیم و فرآیندهای مهم افزایش می‌دهند؛
 ● آزمون مهارت‌ها در حوزه‌های عاطفی، شناختی، روانی و ادراکی.

ویژگی‌ها وظیفه‌ی عملکرد؛

● بر روند و نتیجه توجه دارد.
 ● زمینه‌هایی را فراهم می‌کند که به دانش‌آموزان ارتباط دارند و ممکن است هنگامی که بر تکالیف «واقعی» و یا مهارت‌های ورزشی معنادار در تکالیف و برنامه‌های کاربردی «جهان واقعی» کار می‌کنند، انگیزه‌ی آن‌ها را افزایش دهد.
 ● مسائل پیچیده یا ساده به دانش‌آموزان ارائه می‌دهد و طیف گسترده‌ای از نتایج را خواستار است.
 ● ارزش‌یابی واقع‌گرایانه‌ای را از توانش‌های مربوط به کار ارائه می‌کند.
 ● می‌تواند شامل تکالیفی مانند نقاشی، سخن‌رانی، موسیقی، مقالات پژوهشی، تحقیقات، اجرای برنامه‌های ورزشی، پروژه‌ها و نمایشگاه‌هایی باشد که دانش‌آموزان در آن‌ها باید در مقابل مجموعه‌ای از چالش‌ها، پاسخی منحصر به فرد ارائه دهند (این پاسخ‌ها می‌توانند مثبت یا منفی باشند).

روش استفاده از تکلیف عملکرد معلم؛

● دانش‌آموز یا گروهی از دانش‌آموزان را به هنگام انجام دادن تکلیف خاصی، راهنمایی می‌کند.
 ● مسئولیت تدوین و سازمان‌دهی تکلیف عملکرد با دانش‌آموز و تعیین معیارهای ارزش‌یابی را به اشتراک می‌گذارد.
 ● ساختن معیارهای ارزش‌یابی (به عنوان مثال قوانین) برای دانش‌آموزان قبل از شروع تکلیف را در دسترس قرار می‌دهد.
 ● الگوهای موفقیت را معرفی می‌کند.
 ● ارائه‌ی بازخورد جامع به دانش‌آموزان در

ارتباط با موفقیت آن‌ها.

● سطح مهارت‌ها را براساس عملکرد تعیین می‌کند.

ملاحظات تکلیف عملکرد؛

● می‌تواند برای سنجش و ارزیابی استفاده شود.
 ● به اکثر یادگیرندگان اجازه می‌دهد تا به درجات گوناگون در آن شرکت کنند.
 ● فرصت‌هایی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا به صورت جداگانه و نیز در گروه‌های کوچک به یادگیری بپردازند.
 ● یک راه عالی برای ارزش‌یابی مهارت‌های استدلال فراهم می‌کند.
 ● باید براساس معیارهای واضح و تعریف شده ارزیابی شود.

۹. کارنما / پوشه‌ی کار تعریف

کارنما، مجموعه‌ای هدفمند از نمونه‌های کار دانش‌آموز است که انتخابی، بازتابنده و مشترک است. کارنما یک نمایش تصویری از محدوده، عمق و پیشرفت موفقیت، توانایی، نقاط قوت، ضعف، دانش و مهارت‌های دانش‌آموزان در طول زمان و طی زمینه‌های گوناگون است.

هدف

کارنما را می‌توان در موارد زیر استفاده کرد:
 ● مستندسازی کار و پیشرفت معمول دانش‌آموزان؛
 ● ارائه‌ی یک دیدگاه جامع از پیشرفت، تلاش‌ها و دست‌آوردهای دانش‌آموز؛

● نشان دهنده‌ی رشد و پیشرفت و به کارگیری اهداف متعدد در طول سال (به عنوان مثال، اکتشاف، توسعه، تحکیم، نوآوری)؛
 ● توجه به تأمل دانش آموز بر یادگیری خویش؛
 ● ایجاد حس مسئولیت در دانش آموز در ارتباط با یادگیری خویش؛
 ● ایجاد اعتماد به نفس در دانش آموز نسبت به توانایی‌های خود به مثابه یادگیرنده؛
 ● ترویج یک فرآیند مداوم که به موجب آن دانش آموزان به ارائه، ارزش‌یابی و تجدیدنظر بپردازند تا کیفیت کار خود را بهبود بخشند.

ویژگی‌ها کارنما؛

● دانش آموزان را در انتخاب مواد کارنما به عنوان بخشی از فرآیند شرکت می‌دهد.
 ● مهارت‌های دانش آموزان را در خود - ارزش‌یابی و تعیین هدف بالا می‌برد.
 ● یک هدف و مخاطبان مشخص دارد که برای تمامی مراحل کار مهم هستند.
 ● ممکن است شامل ورودی‌هایی باشد که دانش آموز و معلم آن‌ها را بازنمودهای مهم یادگیری بدانند.
 ● می‌تواند بر یک کنفرانس و یا مصاحبه‌ای که شامل دانش آموز، معلم و والدین است، تمرکز کند.
 ● فرصتی را برای دانش آموزان برای تمرین، ارزش‌یابی و انتخاب کار خود فراهم می‌کند.

روش استفاده از کارنما معلم؛

● به منظور آن که ببیند کجا آموزش، بیشتر مناسب خواهد بود، مشاهده‌های منظم در طول فرآیند کارنما انجام دهد تا نیازهای فردی دانش آموزان و پیشرفت آن‌ها را در دست‌یابی به انتظارات یادگیری مشخص تعیین کند.
 ● به منظور کمک به بهبود دانش آموزان،

بازخورد منظمی درخصوص عملکرد آنان در رابطه با معیارهای از پیش تعیین شده ارائه کند.
 ● درباره‌ی هدف کارنما، معیارهای انتخاب (به عنوان مثال، تعداد موارد، ویژگی‌ها) و چارچوب زمانی مورد استفاده با دانش آموزان مذاکره کند.
 ● اندیشه‌ی دانش آموز را از کار خود تعبیر کرده و درباره‌ی ارزش‌یابی یادگیری شخصی دانش آموز، اظهارنظر کند.

ملاحظات کارنما؛

● به صورت هم‌یارانه با معلمان و دانش‌آموزانی تدوین می‌شود که در تعیین هدف کارنما و تدوین معیار انتخاب نمونه‌ها برای شمول با هم مشورت می‌کنند.
 ● اگر برای اهداف ارزش‌یابی استفاده می‌شود، باید با توجه به آنچه در محتوای خود دارد با معیار معینی سنجیده و طبقه‌بندی شود.
 ● شامل خلاصه‌ای از محتوا است تا این اطمینان حاصل شود همان‌طور که با دستورالعمل و ضوابط داده شده در آغاز این روند (به عنوان مثال، سه قطعه نوشته، یک حوزه دشواری در ریاضیات) مشخص شده است، کارنما کامل باشد.
 ● در اوایل سال تحصیلی آغاز می‌شود و باید نمونه‌هایی باشد که پیشرفت در طول زمان را نشان دهد.
 ● با هم‌یاران مهم دیگر (مانند والدین، همسالان، معلم) طی یک جلسه به اشتراک گذاشته شود تا فرصتی را برای بررسی این مطالب، تفکر و بازخورد معلم در اختیار دانش آموز قرار دهد.

۱۰ پرسش و پاسخ شفاهی تعریف

پرسش و پاسخ، راهبردی است که به موجب آن معلم پرسشی مطرح می‌کند و

دانش آموز به جای نوشتن، به صورت شفاهی به آن پاسخ می‌دهد. پرسش و پاسخ کمک می‌کند تا تعیین کنید که آیا دانش آموزان آن چه را ارائه شده است، درک می‌کنند و یا به گسترش تفکر، ساخت ایده‌ها و یا حل مسائل می‌پردازند.

هدف

از پرسش و پاسخ می‌توان در موارد زیر استفاده کرد:

- فراهم کردن سازوکاری برای پایش درک دانش آموز در حین ارزش‌یابی پیشرفت او
- جمع‌آوری سریع اطلاعات در ارتباط با نیازهای یادگیری دانش آموز.

ویژگی‌ها پرسش و پاسخ؛

● به معلمان و دانش‌آموزان کمک می‌کند هدف خود را از یادگیری روشن سازند و اطلاعات قبلی را با نظرات جدید پیوند می‌دهد.

روش استفاده از پرسش و پاسخ معلم؛

● یادداشت می‌کند که دانش آموزان چگونه در طول آموزش به پرسش‌ها پاسخ گفته‌اند تا متوجه شود که دانش آموزان آن چه که ارائه شده، درک کرده‌اند و یا قادر به انجام مهارت‌ها هستند یا خیر؟
 ● باید با پی‌گیری، اطمینان حاصل کند که همه‌ی دانش‌آموزان در آن شرکت می‌کنند، نه فقط کسانی که همیشه پاسخ می‌دهند.

ملاحظات پرسش و پاسخ؛

● با این دیدگاه استفاده می‌شود که برخی از دانش‌آموزان در بیان شفاهی راحت و روان نیستند